

ПОЛІТАНСЬКИЙ В. С.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії і філософії права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого),
начальник відділу координації
правових досліджень
(Національна академія правових наук України)

УДК 340.12:342.7:316.77

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.5.5>

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ В УКРАЇНІ

Статтю спрямовано на дослідження особливостей впровадження та функціонування електронного суду в Україні як новітньої й повноцінної процедури здійснення та або відправлення правосуддя в електронній формі. Досліджено класичне поняття суду як органу, що здійснює правосуддя у формі розгляду й розв'язання різних категорій справ у встановленому законом процесуальному порядку. Проаналізовано різноманіття понять електронного суду, на основі чого було надано авторське визначення цього поняття, що ґрунтується на власному розумінні цього терміна з позиції теоретико-правового аналізу. Аргументовано думку про те, що електронний суд – це не тільки певна форма використання інформаційно-комунікаційних технологій усіма зацікавленими сторонами судового процесу, але й пряма і повноцінна процедура здійснення та або відправлення правосуддя в електронній формі. Виділено та проаналізовано три фази розвитку електронного суду. Встановлено, що одним із перших кроків наближення України до електронного суду можна назвати перехід її судової системи до електронного діловодства та повної автоматизації процесів судочинства. Проаналізовано нормативно-правову базу впровадження та розвитку електронного суду в Україні. Встановлено, що нова вітчизняна модель електронного суду має бути органічно інтегрована в систему електронного урядування й водночас повинна бути розроблена з урахуванням власного досвіду електронного судочинства, вже набутого судовою системою України, а також з урахуванням досвіду функціонування передових іноземних зразків «Електронного суду». Зроблено висновок про те, що розгляд електронного суду як складного у змістовному та структурному планах явища створює потрібні методологічні умови, дає змогу визначити основні напрями й пріоритети державної діяльності на шляху до реалізації електронного правосуддя в Україні.

Ключові слова: електронний суд, електронне урядування, судочинство, інформаційно-комунікаційні технології, інформація, держава, Інтернет.

Politanskyi V. S. Features of introduction and functioning of electronic court in Ukraine

The article is aimed at studying the peculiarities of the introduction and functioning of e-court in Ukraine as a new and full-fledged procedure for the administration and/or administration of justice in electronic form. The classical concept of the court as a body that administers justice in the form of consideration and resolution of various categories of cases in the procedural order established by law is studied. The variety

of concepts of electronic court is analyzed, on the basis of which the author's definition of this concept is given, which is based on own understanding of this term, from the standpoint of theoretical and legal analysis. It is argued that e-court is not only a form of information and communication technology used by all stakeholders in the trial, but also a direct and full-fledged procedure for the administration and administration of justice in electronic form. Three phases of e-court development have been identified and analyzed. The implementation of a pilot project on the exchange of electronic documents between the court and participants in the trial in Ukraine has been studied. The regulatory framework for the introduction and development of e-court in Ukraine is analyzed. It is established that the new domestic model of e-court should be organically integrated into the e-government system and should be developed taking into account the own experience of e-litigation, already acquired by the judicial system of Ukraine, as well as the experience of advanced foreign models of e-court. It is concluded that the consideration of e-court as a complex phenomenon in terms of content and structure, creates the necessary methodological conditions, allows determining the main directions and priorities of state activity on the way to the implementation of e-justice in Ukraine.

Key words: *e-court, e-government, litigation, information and communication technologies, information, state, Internet.*

Вступ. Щорічно в Україні розглядається велика кількість судових справ у різних сферах судочинства. Кількість звернень до суду свідчить, з одного боку, про те, що судова форма захисту є пріоритетною, але, з іншого боку, не можна сказати, що рівень довіри до системи правосуддя в суспільстві є задовільним. З огляду на це є потреба реформування українського судочинства, ефективність функціонування якого ставиться під сумнів більшістю громадян країни. Водночас не можна з упевненістю сказати, що в сучасному світі є така ідеальна система, яка забезпечує ефективний захист прав громадян і задовольняє всі вимоги сучасних реалій. Утім, продумане й обгрунтоване реформування системи судочинства України надасть можливість у складних сучасних умовах досягти певного прогресу та вдосконалити вже наявну систему. Саме тому сьогодні надзвичайного значення набуває електронний суд як сучасна й повноцінна процедура здійснення та або відправлення правосуддя в електронній формі. А отже, для розуміння важливості впровадження новітніх технологій у судові процеси потрібно більш детально звернути увагу на зміст електронного суду. Крім того, у вітчизняній науці не досить приділено уваги питанню його дослідження, а велика кількість дослідників і досі не дійшла згоди з багатьох ключових питань представленої проблематики.

Дослідження особливостей впровадження та функціонування електронного суду в Україні є непростим, що пояснює його наукову малодослідженість. Окремі аспекти цього питання у той чи інший спосіб досліджували такі закордонні й вітчизняні учені, як О.В. Бринцев, М.Б. Кравчик, Н.В. Кушакова-Костицька, О.М. Пасенюк, О.Г. Самборська, Н.Н. Федосєєва, І.І. Черних та інші.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні особливостей впровадження та функціонування електронного суду в Україні як новітньої й повноцінної процедури здійснення та або відправлення правосуддя в електронній формі, узагальненні наявного масиву напрацювань відомих вітчизняних і закордонних науковців і вчених, а також у наданні авторського поняття та висновків стосовно електронного суду.

Результати дослідження. Сучасне суспільство характеризується збільшенням масштабів, глибини та динаміки проникнення інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життя громадян, суспільства, суб'єктів господарювання та держави, посиленням впливу інформаційно-комунікаційних технологій на процеси глобалізації, адміністративні реформи, забезпечення національної та міжнародної безпеки взагалі, на соціально-економічний розвиток та конкурентоспроможність країни.

Для того щоб досягнути поняття електронного суду, потрібно перш за все встановити та визначити, що ж узагалі являє собою термін «суд». Загальноприйнято вважати, що суд – це орган, що здійснює правосуддя у формі розгляду й розв’язання цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних і інших категорій справ у встановленому законом конкретної держави процесуальному порядку [1].

Крім того, досліджуючи практику електронного суду, до уваги припало те, що різні автори називають електронний суд по-різному. Наприклад, одні автори називають його електронним судочинством, другі – електронним правосуддям, треті – електронною юстицією, четверті – електронним судівництвом. Але найбільш правильною назвою, що повноцінно відображає його зміст, є електронний суд.

За словами О.В. Бринцева, електронний суд – це самостійна унікальна форма судового процесу, заснованого на новітніх інформаційних технологіях, що забезпечують повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі [2, с. 25].

Поруч із цим, на думку Н.В. Кушакової-Костицької, електронний суд передбачає автоматизацію та здійснення онлайн таких функцій, як подача позовної заяви, додатків до неї ц надання відгуків на позови в електронному вигляді, доступ до судових актів, надання «електронних» доказів, розгляд справи онлайн, розсилка учасникам процесу через інтернет або через sms-повідомлення інформації щодо поточної справи, функціонування сайтів судів, на яких можна знайти інформацію з конкретного розгляду [3, с. 105].

Водночас варто погодитись із думкою Н.Н. Федосєєвої та М.А. Чайковської про те, що саме по собі об’єднання судів в єдину комп’ютерну мережу – це ще не електронне правосуддя. Публікація всіх судових рішень в інтернеті, поява вебсайтів судів теж не є електронним судом [4, с. 2].

Аналізуючи та підсумовуючи все вищезазначене й ґрунтуючись на власному розумінні поняття електронного суду, все ж вважається, що електронний суд – це не тільки певна форма використання інформаційно-комунікаційних технологій усіма зацікавленими сторонами судового процесу з метою підвищення його ефективності та якості, але й пряма і повноцінна процедура здійснення та або відправлення правосуддя в електронній формі, починаючи від підготовки справи, її розгляду по суті, судових дебатів і закінчуючи ухваленням вироку й оголошенням рішення в електронній формі.

Система електронного суду є одним з елементів структури електронного урядування, що нині розглядається як принципово новий спосіб здійснення державної влади у напрямі розбудови демократії за допомогою використання широкого спектра передових і найновітніших електронних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують надання якісно нових і різноманітних державних послуг у режимі реального часу для всіх категорій осіб [5, с. 99].

Умовно можна виділити три фази розвитку електронного суду. Перша – це використання інформаційних технологій для загального інформування про організацію й діяльність судової системи. Друга – це застосування інформаційно-комунікаційних технологій для надання окремих індивідуальних послуг, пов’язаних із судочинством. І, нарешті, третя фаза – це використання зазначених технологій для проведення судового процесу загалом або окремих його стадій [6, с. 168–169].

В Україні мова про електронний суд тут іде вже досить давно. Сприймається він в юридичних і громадських колах по-різному. Дехто вважає його впровадження процесом відходу від звичної моделі судового процесу до здійснення правосуддя за допомогою ІТ-ресурсів. Прихильники «класичного» підходу, які сприймають суто людський ресурс у судовому процесі, виступають проти таких нововведень.

Побуває думка, про те, що в Україні зародження електронного суду розпочалось із Указу Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» [7], відповідно до якого Державна судова адміністрація у 2005 році розробила й затвердила Концепцію створення Єдиної судової інформаційної системи. Головною метою її створення та функціону-

вання є інформаційна та технологічна підтримка судочинства на принципах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства й держави у вільному обміні інформацією та необхідними обмеженнями на її поширення [8].

Одним із перших кроків наближення України до електронного суду можна назвати перехід її судової системи до електронного діловодства та повної автоматизації процесів судочинства. Уперше презентацію системи автоматизованого документообігу суду було здійснено у 2009 році в Харківському апеляційному суді завдяки сприянню Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Україна: верховенство права» [9]. Головними перевагами цієї системи є об'єктивний і неупереджений розподіл справ між суддями, спрощена процедура підготовки, роботи та перегляду статистичної інформації, централізоване зберігання текстів судових рішень, ухвал та інших процесуальних документів, потужна та швидка система пошуку інформації.

Зокрема, Наказом Державної судової адміністрації України від 27 січня 2012 року «Про утворення міжвідомчої робочої групи з розроблення пілотного проєкту «Електронний суд»» утворено цю групу. Реалізацію пілотного проєкту «Електронний суд» було заплановано у два етапи: 1) надсилання процесуальних документів суду учасникам судового процесу засобами електронного зв'язку та надсилання судових повісток у вигляді SMS-повідомлень; 2) внесення відповідних змін у процесуальне законодавство; матеріально-технічне забезпечення проєкту, повноцінний обмін електронними документами між судом і учасниками процесу; можливість надсилання електронних запитів інформації та отримання електронних відповідей на них; використання електронних платежів для оплати судових витрат тощо [10].

В Україні реалізацію пілотного проєкту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу було розпочато у Святошинському районному суді міста Києва та Апеляційному суді Дніпропетровської області з 15 жовтня 2012 року за Наказом ДСА України № 72 від 31 травня 2013 року «Про реалізацію проєкту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу» [11].

А з 26 листопада 2012 року до реалізації інноваційного проєкту долучилися Господарський суд Вінницької області, Севастопольський апеляційний господарський суд, Харківський окружний адміністративний суд, Харківський адміністративний апеляційний суд.

Після вдалої апробації пілотного проєкту у вищеперелічених судах, 17 червня 2013 року, Державною судовою адміністрацією України було ухвалено рішення запровадити у місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції порядок щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу (кримінального провадження) із застосуванням автоматизованої системи документообігу суду відповідно до Тимчасового регламенту обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу [11]. Цей крок логічно зумовлений розвитком сучасних інформаційних і комунікаційних технологій та їх застосуванням у всіх сферах суспільного життя. Їх упровадження в діяльність органів судової влади особливо актуальне в умовах масової інформатизації не тільки українського суспільства, але й світового співтовариства.

У межах пілотного проєкту «Електронний суд» у трьох судах Одещини – Київському районному суді міста Одеси, Овідіопольському районному суді Одеської області та Апеляційному суді Одеської області оновлено технічну базу для можливості втілення ідеї електронного документообігу [12].

На думку керівниці пілотного проєкту «Електронний суд» О. Самборської, його основними завданнями є поліпшення умов роботи працівників судів, а також забезпечення швидкого, а головне – зручного доступу громадян до правосуддя [13].

З 2013 року в Україні діє Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи [14], яку було погоджено в межах Національної програми інформатизації [15]. Головною метою програми інформатизації судів концепція визначає вдосконалення інформаційно-телекомунікаційної системи судів тощо.

Наступним кроком у напрямі розвитку електронного суду в Україні є затвердження 11 грудня 2014 року Радою суддів України нової Стратегії розвитку судової системи

в Україні на 2015–2020 роки. Напрямок 4 Стратегії присвячений розвитку електронного правосуддя. У ньому визначено план заходів, які спрямовано на розв'язання двох основних стратегічних питань. Перше – доступ до правосуддя. Друге – використання інноваційних технологій та поліпшення судового процесу [16].

Згодом в Україні було ухвалено Закон «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, де в ст. 152 закріплено обов'язок впровадження електронного суду; здійснення заходів щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами й установами [17].

Наступним кроком до створення електронного суду в Україні є ухвалення 3 жовтня 2017 року Верховною Радою України законопроекту № 6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», відповідно до якого в Україні запроваджено Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему [18].

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система дасть змогу забезпечити обмін документами в електронній формі між усіма учасниками судових процесів і судом, а також фіксування судового процесу та участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Потрібно зауважити, що авторами законопроекту проведено досить складну й важливу роботу, але найбільшої уваги й схвалення заслуговують пропозиції та доповнення до законопроекту, підготовлені академіком Національної академії правових наук України, доктором юридичних наук, професором, професором кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Журавлем Володимиром Андрійовичем і кандидаткою юридичних наук, старшою науковою співробітницею, доценткою кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Авдєєвою Галиною Костянтинівною.

Висновки. Розгляд електронного суду як складного у змістовному та структурному планах явища створює потрібні методологічні умови для правильного визначення його сутності, дає змогу визначити основні напрями й пріоритети державної діяльності на шляху до реалізації електронного правосуддя в Україні.

Саме тому з упевненістю можна сказати, що в Україні є всі передумови для впровадження електронного суду як форми судового процесу. Крім того, нова вітчизняна модель електронного суду має бути органічно інтегрована в систему електронного урядування й водночас повинна бути розроблена з урахуванням власного досвіду електронного судочинства, вже набутого судовою системою України, а також з урахуванням досвіду функціонування передових іноземних зразків «Електронного суду».

Список використаних джерел:

1. «Суд». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B4> (дата звернення: 08.08.2020).
2. Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Харків : Право, 2016. 72 с.
3. Кушакова-Костицька Н.В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 103–109.
4. Федосеева Н.Н. Электронное правосудие в России и в мире. *Администратор суда*. 2011. № 3. С. 39.
5. Политанский В.С. Доктрина понятия электронного управления. *Leges si Viata*. 2018. № 1/2. С. 98–101.
6. Кравчик М.Б. Реформування судової системи як важлива складова Європейської інтеграції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Львів, 2015. 217 с.
7. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006. : URL: (дата звернення: 08.08.2020).

8. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf> (дата звернення: 08.08.2020).

9. Пасенюк О.М. Підходи до удосконалення законодавства та практики у сфері розмежування видів судової юрисдикції. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10003.html> (дата звернення: 08.08.2020).

10. Про створення міжвідомчої робочої групи з розробки пілотного проєкту «Електронний суд» : Наказ Державної судової адміністрації України від 27 січня 2012 року № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0014750-12/sp:max25#Text> (дата звернення: 08.08.2020).

11. Про реалізацію проєкту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу : Наказ Держ. суд. адміністрації України від 31 травня 2013 року № 72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003760-15#Text> (дата звернення: 08.08.2020).

12. Про визначення модельних судів щодо поетапного запровадження інструментів «електронного правосуддя» в діяльності судів України : Рішення Ради суддів України від 22 липня 2015 року № 74. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=09NSXADB16> (дата звернення: 08.08.2020).

13. Самборська О.Г. Послуга щодо отримання від суду процесуальних документів у електронному вигляді, а також СМС-повідомок поступово набирає популярності серед учасників процесу. URL http://zib.com.ua/ua/40018-elektronniy_sud_otrimannya_sms-ovistok_stae_vse_bilsh_popul.html (дата звернення: 08.08.2020).

14. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf> (дата звернення: 08.08.2020).

15. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.08.2020).

16. Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки. URL: <http://nsj.gov.ua/files/1467884108%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D1%81%D1%83%D0%B407.pdf> (дата звернення: 08.08.2020).

17. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. Дата оновлення: 20.06.2020. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 08.08.2020).

18. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. Дата оновлення: 21.10.2019. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/page> (дата звернення: 08.08.2020).

